

Učiteljski

TOVARŠ.

Izhaja
1. in 15. dne vsakega
meseca na celi polt.

List za šolo in dom.

Velja
za vse leto 2 gl. 50 kr.,
za pol leta 1 gl. 30 kr.

List 15.

V Ljubljani 1. avgusta 1872.

Tečaj XII.

Stoletnica c. kr. založbe šolskih knjig.

13. junija t. l. praznovala je c. kr. založba šolskih knjig svojo stoletnico.

Neumerljiva cesarica Marija Terezija je ustanovila ta važen in dobrodejen zavod.

Glavne reči pri šolstvu, ktere je cesarica Marija Terezija oživila, so prvič, da je ustanovila šolski zavod, drugič da je skerbela, povsod za edinstvo pri šolskih knjigah. Te dobri reči živite še sedaj. C. k. založba šolskih knjig še sedaj šolske knjige izdaja in prodaja.

Možje, poklicani k vstanovi ljudske šole, spoznali so, da ni zadosti, da se šolske knjige kar le spisujejo, marveč, da se preskerbi zavod, kateri bi tiskal šolske knjige ter jih vedno imel v zalogi in jih posamesnim šolam prodajal prav po nizki ceni.

Zagotoviti izdajo šolskih knjig, dobil je šolski zavod, kateri je imel prve stroške pri izdaji, izključljivo naj višjo privilegijo za samoprodajo, tako, da razen šolske zaloge nihče ni smel zapovedanih šolskih knjig izdevati in z njimi teržiti. Tako je dobival šolski zavod potrebnih dohodkov, in kar je nesla šolska založba, dajalo se je zopet šolstvu.

Tako je bila 13. junija l. 1772. ustanovljena c. k. založba šolskih bukev na Dunaji. Iz prvega je bil sklenjen z dunajsko normalno glavno šolo v eni hiši pri sv. Aní, kjer je sedaj, zarad tega so imenovali to založbo „založbo nemške šole.“

Že takrat je veljalo načelno vodilo: cena izdanih šolskih knjig naj bo, kar le moč, nizka in nekaj teh knjig naj se podaruje otrokom ubogih staršev. To vodilo še danes velja: kar založba prevzame, je prav po nizki ceni, in vsako leto se delé knjige ubožnim šolskim otrokom.

Pri začetku je imel šolski zavod izključljivo privilegijo za založbo šolskih knjig po vseh dednih (avstrijskih) deželah. Še le l. 1775. je

dobila marska šolska komisija privoljenje, da sme ponatiskovati knjige, potrebne za šole na Marskem, in kmali je dovolila cesarica Marija Terezija tudi drugim normalnim šolam po kronovinah privilegijo, da smejo pod nekaterimi pogoji tiskati šolske knjige, ktere v deželi potrebujejo, ker namreč tiskarnica normalne šole ne more v pravem času natisniti toliko knjig, kolikor jih je povsod potreba in ker se tudi zavoljo razpošiljanja njih cena vikša.

Tako so nastale šolske založbe na Kranjskem in Českem l. 1775, na Marskem, Tirolskem in v Freiburg-u v Breisgau-u l. 1778. v Caliciji l. 1777.

Perva knjižica iz c. k. dunajske založbe je bil mali „Saganski katekizem“ od l. 1772., in še le l. 1776. je bilo 48 raznih knjig, l. 1780. pa nad 100. Te knjige so bile ali za trivialne šole, ali pa so bili katekizmi, zgodbe sv. pisma, evangeljske bukve, berila, lepopisni zgledi in računice, ali tudi za razširjeni poduk na normalnih in glavnih šolah, kakor slovnica, pravopisje, navodi za pisma pisati, zemljepisje, zgodovina, naravopisje, kmetijstvo, mehanika, merstvo, stavbino risanje, ali pa pomočne knjige za učitelje.

L. 1807. je prevzela založba za ljudske šolske knjige tudi založbo in prodajo za gimnazijalske knjige, ker z naj višim sklepom 27. avgusta 1788 je dobil učni zavod izključivo privilegijo za tisk in prodajo gimnazijalskih knjig.

Načelo, vladajoče pri šolski založbi, preskerbovati in prodaja knjige, kolikor mogoče dobre in terdne, pa tudi po nizki ceni, je pripeljalo l. 1846. do drugega načela, da preskerbovanje šolskih knjig ne sme biti na korist državnih prihodkov; to je izrečeno v naj višjem sklepu dne 21. februarja l. 1846. Vsled tega je nehala l. 1850. založbina privilegija šolskega zavoda za knjige na gimnazijah, kakor tudi za knjige v rabi na samostalnih višjih in nižjih realkah, konec leta 1864. pa tudi na nesamostalnih realkah in z ministerijalno odloko dne 22. novembra 1867. je bilo izrečeno načelo, da privilegija šolske založbe dopušča izjeme, in da se smejo v šoli tudi rabiti knjige, ki izidejo v zasebni založbi.

L. 1850. so založbo ljudskih šolskih knjig za vse kronovine, izvzemši Česke, na Dunaji združili, tako da so nehali šolski zavodi v Budi, v Terstu in v Milanu, iz tega tudi izhaja, da šolska založba zalaga knjige (Lehrtext) v vseh avstrijskih jezikih — namreč v nemškem, talijanskem, českem, poljskem, rusinskem, slovenskem, hrovaškem, cerkveno-slovanskem, ogerskem, rumunskem in hebrejskem in da se je število izdanih knjig od leta do leta velikansko povzdigovalo; l. 1850. je bilo izdanih knjig 703.602; l. 1860. pa 2.213.910.

L. 1860. je odpadla založba za Ogersko in Erdeljsko in Lombardo-Beneško, in l. 1864. je dobil Stauropiganov zavod v Lvovu pravico, iz-

dajati rusinske šolske knjige. Vsled tega se je število od l. 1860. (2,213.910), l. 1872. znižalo na 1,745.688. Če se vendar primerja prodaja l. 1850. s prodajo l. 1870., vidimo, da je to število razprodanih šolskih knjig v dveh desetletjih (od 703.602 na 1,745.688) v navadnih razmerah več ko za polovico naraslo.

Deržavna šolska postava 14. maja 1869 je sicer odpravila izključljivo privilegijo šolske založbe na Dunaji, kar se tiče ljudskih šolskih knjig, ker po §. 8 se rabijo v ljudskih šolah berila in knjige, kakoršne izvoli okrajno šolsko nadzorništvo, kakor hitro po zaslišanji deželne šolske oblasti spozná, da se smejo dopuščati. Za meščanske šole pa učiteljski shod stavi nasvete, ktere učne knjige in berila naj se rabijo. Po tem takem pridejo s privoljenjem ministrovim večkrat v šolo knjige, ktere so zasebniki založili; iz tega se pa tudi razlaga, zakaj da se je število razposlanih šolskih knjig od l. 1870. (1,745.688) znižalo l. 1871. na 1,623.824, v tej meri pa tudi knjige za uboge učence.

Šolska založba je zavezana, vsako leto določeno število kot knjige za uboge učence ljudskim šolam podariti. V podlago se vzame to, koliko se je preteklo leto knjig razprodalo in 25 odstotkov vrednosti razprodanih knjig jemlje se v podlago za prihodnje leto. Deželno šolsko svetovalstvo oziroma okrajno šolsko svetovalstvo določi, kakošne knjige naj se oddajo za vsaki šolski kraj, po tej svoti, ktera se je za vsako deželo odločila in spoznala.

Ker pa pri založbi šolskih knjig, dasiravno se po ceni prodajajo in se jih veliko za uboge učence oddá, vendar vsako leto nekaj ostaja, tako se pridobitki, kteri so se prigospodarili, razpošiljajo normalnim zavodom v posamesne dežele; merodajavno je število knjig, ktero se je v te dežele spečalo in to, kar se razpošilja, je vsakoletni prihodek normalnim šolskim zavodom.

L. 1864. je bilo teh denarjev 32.986 gl. 39 kr., l. 1866 so ti denarji narasli na 60.000 gl., padali pa so vsako leto, tako, da je bilo l. 1870. 28.027 gl. 70 kr. in l. 1871. samo 24.328 gl.

Teh denarjev pride na Kranjskem za poslednje leto 1241 gl. 43 kr.

Z opravištvom c. k. založbe šolskih bukev na Dunaji je zvezana tudi tako imenovana katehetovska ali fajmoštra Sauter-jeva založba. Da se zbuja duh za katehetiko in v tej reči vpliv na ljudstvo, je vtemeljil ljudoljubni fajmošter iz Fischamend-a P. Sauter, po rodu Tirolec, l. 1696. svoto 2000 gl., pozneje je dodal še 650 gl. in je prepustil to vstanovo jezuitarskemu samostanu pri sv. Ani na Dunaji s to določbo, da se od obresti vsako leto desetina prišteva kapitalu, drugih 9 desetín naj se obrača za nakupovanje katehetičnih in pobožnih knjig in to naj se dvakrat na leto razdeljuje med kerščansko-katoliško ljudstvo. Ta samostan je prav goreče skerbél, da se ohranjuje in pomnožuje ta

vstava, od ktere se je kapital vedno naraščal, in iz ktere je vsako leto na tisuče pobožnih knjig prišlo med mladino in otroke.

Ko je bil odpravljen jezuitarski red, je bila vverstena tako imenovana katehetična knjigarna pri sv. Ani c. k. založbi šolskih bukev, založba je tudi prevzela dolžnost, zvesto spolnovati namene ustanovnika, in da se pospešuje vednost v kerščanskem nauku, tudi natisniti dati pripravne spise, ter jih razdeliti duhovnim učenikom mladine in fajmoštrom. Konec l. 1870. je bila vstanova, ktero oskerbuje c. k. sp. avstr. deželna vlada, 130.000 gl.

Deseti del letnih obresti prišteva se h kapitalu, od ostanka pa se tretjina po določbi slav. ministerijalnega ukaza 20. decembra 1851 št. 2557 odrajta vodstvu c. k. založbe šolskih bukev pod imenom „katehetična tretjina“; to se rabi nekaj za izdavo katehetičnih spisov in pobožnih knjig, v naj novejših časih pa se podelé tudi na novo napravljenim šolskim knjižnicam.

Iz vsega tega se vidi, kako tesno sta zvezana c. k. založba šolskih bukev in avstrijsko šolstvo in kako imenitno vpliva na povzdigo ljudske omike. Že celo stoletje razvija svoje blagodejno človekoljubno delovanje na neizmerno korist ljudstev, katerih dušno in materialno blagostanje pospešuje in tako opravičuje pričakovanje, ktero je slavna vtemeljiteljica stavila na ta dobrodejni zavod.

Da se obhaja stoletnica na prav blagonosni način, razpisuje c. k. založba šolskih knjig s privoljenjem naučnega ministerstva dvoje daril, in sicer prvo za spisovanje ročne knjige za odgojo in poduk za učitelje in učiteljice po učilnicah, druge pa za spisovanje ali slovnice ali slovstvenih knjig za poduk v nemškem, talijanskem, českem, poljskem, rusinskem, slovenskem, serbo-brovaškem in rumunskem jezиковem poduku na c. k. učilnicah za učitelje in učiteljice; za prve je odločenih 600 gl. kot častno darilo in za druge posamesno za vsake 300 gl., zraven pa še nagrada pisateljeva, kakor se bo pogodilo, ko se bo izročilo obdarovano delo c. k. šolski založbi. Rokopisi se pošiljajo slavnemu naučnemu ministerstvu do konca decembra l. 1873.

Ponavljjanje.

(Konec.)

Ako učitelj spolnuje imenovano podučevalno vodilo, tedaj ga ono opominja: Pri ponavljanji se daljé oziraj na posamesne pervine poglavitne reči!

Da se postavi terdno poslopje, je pred vsem drugim treba dobre podlage in podstave. Ako je podstava dobra, smo si svesti, da bode vse